

JUNG KÁROLY HATVANÉVES*

ÉLETEMRŐL

1944. június 26-án születtem Gombos nagyközségben, a Bács-Bodrog vármegyei apatini járásban. Mint pár évvel ezelőtt kiderült, egészen 1948 derekáig magyar állampolgár voltam, ekkor jegyezték csak be a jugoszláv állampolgárok anyakönyvébe. Már ebből is világosan látható, hogy magyarnak lenni Kelet–Közép-Európa országaiban, a mesterségesen kialakult utódállamokban azok megszűnésekor és újraalakításakor nem mindig zökkenőmentes élmény.

Családom római katolikus kisiparos család volt. Apám, Jung Ignác szobafestő-és mázoló-mester ugyan már Gomboson született 1923-ban, de szülei – Jung Ignác vasutas és Stampfer Franciska háztartásbeli – Bácsordasról (szomszédos sváb falu) költöztek át Gombosra, még a Monarchia idején. Jung öregapám, aki rongyszőnyegszövő-mester is volt egy személyben, korán meghalt, így apám árva gyerek maradt, két idősebb testvérével együtt. Apámat tehát a „sváb takács” fiaként ismerték a faluban. A bácsordasi Jungokat még Mária-Terézia korában telepítették a Bácskaságba a Schwarzwaldból. A bácsordasi rokonság még a „felszabadító” partizánok bevonulása előtt, éppen születésem évében, vagyonát és mindenét prédára hagyva, parasztszekéren menekült el Németország felé. Bácsordásra később szerb telepések („kolonisták”) kerültek.

Öreganyámat – mi ómamának hívtuk – az új rezsim kezdetén lágerbe akarták vinni, de az új hatalom képviselőit, egyébként helybelieket, anyám, a szintén özvegy másik öreganyám és az anyai ági rokonság azzal zavarta ki, hogy: „mit akartok tük itt, hát tük nem ugyanúgy sváb nevéük vattok, mint mink?” S hozzátették: „mink itt mind magyarok vagyunk!” A később megismert helyi és délvidéki akkori események és tragédiák fényében máig sem értem, hogy ez hogy volt lehetséges, hisz abban az időben magyarnak lenni legalább olyan rossz ajánlólevél volt, mint svábnak lenni.

Apámat már előbb mindenesetre besorozták az új, titói hadseregbe, s a kor demagógiájának megfelelően egy öltözet ruhához való szövettel a hóna alatt tért haza Gombosra. Ómama, aki 1967-ben hunyt el, talpig feketébe öltözött kicsinyke öregasszonyként él emlékezetemben, mások számára ő volt a Franci néni, aki ma-

* A Létünk folyóirat, némi késéssel ugyan, de kellő tisztelettel köszönti hatvanadik születésnapja alkalmából régi munkatársát a szerző önéletrészésének meg eddigi folklorisztikai munkásságát bemutató bibliográfiájának közlésével.

gyarul sohasem tanult meg tökéletesen, s számunkra ez, színmagyar közegben, akkor igen mulatságosnak tűnt. Isten nyugosztalja szegénykémet. De lelkében ő is magyar volt: a többi bácsordasi rokonnal nem akarta elhagyni a magyar földet, amely hazát és kenyeret adott neki.

Anyai öregapám, Szücs István gombosi szegényparasztok ivadéka volt. 1894-ben született, s a századvégen kezdődött, majd a századelőn folytatódott állami telepítések során mint gombosi kisgazda nagykorú fia, aki külön háztartást és családot kívánt alapítani, 1912-ben ház építésére alkalmas beltelket és külsőségeket vehetett, mintegy 15 holdnyi telepállományként, ötvenéves törlesztésre. Anyámat ezért később, már nagylány korában, „telepes lánynak” nevezték. Öregapámat mindenki „Leves Pista”-ként ismerte. Aztán kitört a világháború, megjárta a galíciai frontot, hazatérte után komor emberré vált, nem tűrhette a papokat, akik őket, bakákat, a harctéren a muszka ellen buzdították, de amikor az első gránát becsapódott a lövészárkok közelében, reverendájukat felkapva elsőnek futottak el. Kisezüsttel a mellén tért haza, ez ma is megvan, de mint a családi hagyományból tudom, szerinte nagy ezüstöt érdemelt volna, mert az ő lélekjelenléte mentette meg egységét és bajtársait: kézigránát hajjigálva tartóztatta fel a lövészárkokba beözönlő oroszokat.

Volt neki egy klarinétja, komor kedvében azt szokta fújni estelente a gang lépcsőjén ülve. Mint anyámtól tudom, gyakran hallották tőle a Krasznahorka büszke vára című dalt játszani a sötétben, főleg akkor fújta hosszan, amikor jócskán meghúzta a boroskancsót. Volt neki félholdnyi szőlője a Sánccparton (Római-sánccok), ez a rész Gombos legkomiszabb határrésze, de a noha, a magyarpusztító szőlőfajta ott is megtermett. Nálunk ortellaként ismerték, melynek borát s a cefréjéből főzött pálinkát, hasonszőrű barátaival addig itták, míg benne tartott. Ebbe rokkant bele időnap előtt: 1939-ben, negyvenöt éves korában, amikor anyám húszéves nagylány volt, szépen elhalálozott. A halála előtti években katonacimborái jóvoltából maradhatott a kubikosbandában: már csak a vizet hordta nekik, mert az ásó és a lapát már nem neki való volt. A borzasztó kapadohány és az ortella végzett vele. Özvegye és két eladósorban lévő nagylány maradt utána.

Anyai öreganyám, Molnár Borbála, aki 1895-ben született, ugyancsak parasztcsaládból származott, s amikor a vicces kedvű, víg kedélyű Leves Pistához férjhez ment, nyilván nem gondolta, hogy mire képes az ital. Bár az ivászat Gomboson is jócskán pusztította az embereket. Még őt is ismerhettem, ő volt a nyanya, aki hatéves koromban, 1950-ben hunyt el hosszú, súlyos betegség után. Boris néni, ahogy hívták, okos asszony volt, okos özvegyasszony, akinek szegénységében két nagylányt kellett kiházasítania. A családi hagyomány szerint Szücs István öregapám halála után sorba jöttek a falu kocsmárosai is, hogy kocsmái adósságait behajtsák. Borbála öreganyám már csak a hordóban lévő maradék bort tudta törlesztés fejében felajánlani nekik.

Mint anyámtól tudom, nyanya nagyon szeretett olvasni. Hogy mit olvasott, nem tudom, de elsősorban a magyar történelem érdekelt. Sűrűn emlegette Molnár Gábor század eleji kántortanítót, aki nagyon sokat mesélt nekik a magyar hazáról, a magyar történelemről, a magyar királyokról. Ez az a Molnár Gábor, akiről

később, már folklorista koromban, magam is megemlékeztem, amikor a Pannóniai Ének bizonyos kései lecsapódásairól értekeztem.

A kisebbségbe szakadt délvidéki magyar népélet mélyéről indultam tehát; családom és felmenőim származása, élete és sorsa sok tekintetben jól példázza mindazokat a történelmi folyamatokat, amelyek a magyar Délvidéket jellemezték az elmúlt bő egy évszázad során, de jóval korábban is. Olyan világ volt ez, melyből nem volt könnyű kitörni, ahol a társadalmi felemelkedés vágyott modellje egy szegény paraszt- vagy napszámoslány számára az iparozóhoz való férjhezmenetel, „még ha túcsináló lesz is az a legény”, mint saját családomtól tudom. Jómagam az elsők egyike voltam, aki Gombosról valaha is egyetemi tanulmányokra adhatta a fejét. Elöttem két orvostanhallgatóról és egy mezőgazdasági mérnökről tudok csak, azok is nem sokkal előttem végezték tanulmányaikat.

Születésemkor váratlan meglepetést produkáltam a családban: először a bábaaszszony vette észre, majd anyám is, hogy a visító fiúgyerek jobb kezének hüvelykujján ott fityeg egy hatodik ujj is. Jobb kezemen hat ujjal születtem tehát, vagyis a magyar néphit szerint táltos voltam. Ezt a gombosiak már nem tudták, az egyik rokon e furcsaságot úgy értelmezte, hogy „több vót az anyag”. Hogy e csúfságtól megszabadítsanak, nemsokára rá bevitték a zombori kórházba, ahol műtéttel megszabadítottak táltosságom félreérthetetlen jelétől: fölös csontocskámtól. Jobb kezem hüvelykujja azóta magán viseli a műtét nyomait: lényegesen másként nőtt, mint a másik. Nyilván ennek köszönhetem, hogy később nem ragadt el a többi táltos, s nem estem át a feldaraboláson. A táltosságról mindezt már folkloristaként tudtam meg, s a magam esetével szoktam időnként szórakoztatni vagy riogatni a hallgatókat vagy az arra érdemeseket és barátaimat.

Nemcsak velem voltak bajok rögtön születésemkor, hisz az említett műtét idején Zomborban mindennaposak voltak a légiriadók, s szüleimnek a frissen műtött ujjú csecsemővel futóárkba kellett rohanniuk. Ezek voltak azok az idők, amikor a Pesti Rádióban sűrűn felhangzott a gyászos figyelmeztetés: „Légiveszély: Bácska, Baja!” S éjszaka a megszeppent parasztnépek az amerikai Liberator bombázórajok félelmetes brummogását figyelték az égen. Egy Liberator le is zuhant a gombosi határban. Szóval nevet kellett választani a gyerekeknek. Kézenfekvő és természetes lett volna, hogy apám nevét örököljem, de erre mégsem került sor, mert – mint anyám elmondta – abban az időben a suttyomban hallgatott Rádió London állandóan a fasiszta nácikat emlegette, s akkor hogy lehetett volna a gyereket Nácinak vagy Nácikámnak szólítani? Elég volt, hogy egy Náci már volt a családban. Végül is jegyben járó keresztszüleimre való tekintettel keresztyám vőlegényének nevét kaptam: ő Károly volt. Kapcsolatba kerülni velem már akkor sem volt szerencsés: a keresztszülők házasságából végül is nem lett semmi. Jung Károly Lászlóként anyakönyveztek, mivel nevemet magammal hoztam, hisz születésem másnapján volt Szent László napja, s különben is a gombosi templom Szent László királynak van szentelve. Ott láttam először lefestve a ferdén álló keresztű Magyar Szent Koronát.

Mivel én már iparoscsalád sarja voltam: apám piktör, anyám parasztságosoknak dolgozó varrónő, mert lánykorában kitanulta ezt a mesterséget, úgy tűnt, ha-

ladtunk a társadalmi ranglétrán. Ennek megfelelően illett jó tanulónak lennem az általános iskolában. Ez valahogy nem is volt gond számomra; mindig én voltam a „legjobb tanuló” a magam osztályában. Mindez olyan világban zajlott, olyan kisebbségi magyar paraszti világban, ahol a népi kultúra szinte minden jellegzetességét megőrizték még, s éltek az 1950-es évek elején. Hogy ez valóban így volt, azt az évtizedekkel később végzett helyi népszokás- és néphitgyűjtéseim is bizonyíthatják, melynek alapján több könyvem és számos tanulmányom született. A magyar népi kultúra döbbenetesen archaikus világában születtem és éltem meg gyermekkoromat, amit persze akkor nem érzékelttem, hisz számomra ez volt a természetes világ.

Egy jó tanulónak pályát kellett választania az általános iskola után. Persze nem tudtam, hogy mi akarok lenni. Rengeteget olvastam, de ez nem igazított útba. Előbb órák akartam lenni, majd pilóta, végül csillagász. Ez utóbbi maga volt az abszurdum Gomboson, ám nem maradt az is: a helyi mészáros- és hentesmester fia, annak rendje és módja szerint, elvégezte az asztronómia szakot, s ő lett – nesze neked többségi nemzet! – a belgrádi Csillagvizsgáló Intézet igazgatója. Ma is az. (Mindez azonban később történt.) Valószínűleg vegytan–fizika szakos tanárnő osztályfőnököm hatására iratkoztam be 1959-ben a szabadkai vegyészeti–technológiai szak-középfiskola magyar tannyelvű szakára, s ott szereztem vegyésztechnológusi oklevelet 1963-ban. Itt már nem én voltam a legjobb tanuló, ám magyar szakos és szerb szakos tanárnőim meglepődve konstatálták jeles dolgozataimat, mintegy arra is célozva, hogy nem biztos, hogy számomra a vegyészesség lenne a leginkább rám szabott pálya. (Bennünket, vegyészeket akkor a szabadkai középfiskolások, elragadó bájjal, szappanyosoknak hívtak.) A nyelvszakos tanárnők jóslata be is igazolódott később.

Friss diplomás vegyésztechnikusként 1963 őszén beiratkoztam az újvidéki Élelmiszeripari Technológiai Karra. Ez lett a vesztem. Újvidéken azonnal belekerültem a fiatal magyar írók brancsába, akkor kezdtem első verseimet publikálni az Új Symposion avantgárdista folyóirat elődjében, az Ifjúság hetilap Symposion mellékletében. Az előadásokra még jártam ugyan, ám a vegyészesség egyre kevésbé kötött le. Letettem ugyan néhány kollokviumot és vizsgát, a második szemeszter vége előtt azonban szedtem sátorfámat, s a Péterváradi várban levő vegyészkart otthagya, hazaköltöztem Gombosra, azzal, hogy a Bölcsészkar Magyar Tanszékén kívánom folytatni tanulmányaimat. Mai szemmel nézve: felelőtlen, kilátástalan elképzelés és tett volt. (Mint majd később beigazolódik, lehet, hogy nem is volt az.)

Felelőtlennek mindenképpen az volt az adott pillanatban, hisz apám, aki akkor az odaáti, tehát a Duna túloldalán lévő Erdődön az észéki mezőgazdasági kombinát helyi szőlőbirtokának és pincegazdaságának központjában a kőműves-festő-karban tartó brigádban dolgozott, az ösztöndíjat is kijárta számomra, s a család bennem már a pincegazdaság laboratóriumának fő vegyész mérnökét látta. (Ennek a faluban valamiképpen híre mehetett, mert otthonlétem idején néhány alkalommal egy idős, hatalmas bajuszú gazda, Bálint bácsi, akinek két unokája már végzős volt az orvostudományi és a mezőgazdasági karon, találkozásunkkor mérnök úrnak szólított. Ezt nem tudtam akkor mire vélni.) Egészen tisztességes ösztöndíjat folyósítottak,

aminek egy normálisan gondolkodó egyetemi hallgató csak örülhetett volna. Én azonban már akkor sem voltam normálisan gondolkodó. (Bár a későbbiek ismeretében ez sem olyan biztos.) Szóval mintha mennykő csapott volna a családba. Láttam apám keserűségét és csalódottságát, hogy mi lett a legjobb tanulóból. (Ő közben télen-nyáron, esőben-hóban, kánikulában, kis motorjára ülve minden hajnalban átjárt Erdődre dolgozni, s elképzelem, hogy szégyellhette magát helyettem és miattam.)

Szóval bukott emberként csellengtem otthon, de nem soká. Úgy tűnik, a Gondviselésnek tervei voltak velem. Éppen Zomborban jártam valami ügyben, amikor összefutottam egyik helyi szappanyos kollégámmal, aki ugyancsak otthagytta a vegyész szakot. Tehát együtt búslakodhattunk volna, ha nem újságolja el örvendve, hogy el akar helyezkedni, s már két ajánlata is van: vegyésznek lenni a helyi akkumulátorgyárban, vagy raktárosságot vállalni egy szintén helyi vegyszer-, gyógyszer- és kötszer-nagykereskedelmi vállalatnál. Azt mondta, hogy akkor válasszam az egyiket. Nekem a raktárosság tűnt vonzóbbnak, mivel a cég telephelye közel volt a vasútállomáshoz, hisz nem kívántam Zomborban lakni, s a naponta való ingázás látszott megoldásnak. Sok ilyen ingázó volt akkoriban. Jelentkeztem a cégnél, ahol a született kereskedő, Steiner Márton, azonnal felvett raktárosnak. Ő egyébként a két háború között drogérista volt, és a helyi Vadászkürt Szálló és vendégfogadó egyik részvényese.

Ettől kezdve egy éven át minden hajnalban kerékpárra ülve (egy télen és egy nyáron) kikerekeztem a pár kilométerre levő vasúti „nagyállomásra”, volt, amikor télen csak gyalog lehetett a nagy hó miatt, a biciklit odacsapva az állomásépület oldalához, végigaludva az utat Zomborba utaztam, ledolgoztam a raktárosi munkaidőt, újra vonatra szálltam, s általában alva (vagy kártyázva) a nagyállomásra értem, onnan aztán biciklin haza. Később megtudtam, hogy nem szívesen ültek mellém mások: én ugyan nem vettem észre, de valószínűleg jobban bűzlött ruházatom a kreolintól, mint illetet volna. A boldogságot egy alkalommal az is fokozta, hogy a biciklit valaki ellopta az állomásépület mellől. Jóval később meglett, de közben másikat kellett venni. Szüleim úgy vélték, hogy végre révbe jutottam; volt tisztességes fizetésem, nagykabátot is vehettem magamnak kölcsönre, sőt életem első esernyőjét is, mely még aznap tönkre is ment, mert biciklizés közben a küllők közé ért, és persze eltört.

A rám jellemző felelőtlenséggel, persze, nem adtam fel terveimet; amit csak lehetett, félretettem, s készültem a magyar szakra. Tudtam, hogy ehhez felvételiznem kell, mert nem gimnáziumi végzettségem volt, de a tájékozódás után tanulni kezdtem. Ezt nem biztos, hogy szüleim jó szemmel nézték, de végül is rendhagyó bukdácsolásaim és pályamódosításaim – mai szemmel nézve és a Gondviselés jóvoltából – azt hiszem, nekem adtak igazat. Mert ha eljátszogatok a gondolattal, pályám így (is) alakulhatott volna: vegyészmérnöki oklevéllel a zsebemben az említett erdői borgazdaság fővegyésze lettem. Jó fizetésem lett és beilleszkedtem az ottani világba is. Akár horvát feleségem is lehetett volna. Biztos vettem volna magamnak a hegyen szőlőparcellát is. Ámde jöttek a kilencvenes évek, amikor a szerb szabadsapatok lerohanták Szlavóniát, s éppen Erdődön volt

egyik főhadiszállásuk a pincészet tőszomszédságában. Aki pisszenni mert, eltünteték, ahogy akkor mondták: „elnyelte a sötétség”, ezeket később a közeli árterület mocsarában, vagy az ásott kutakban találták meg a szőlőkben. Elképzelhető tehát, hogy milyen sors várhatott volna a különben sem simulékony természetű horvát-bérenc magyar főmérnökre. Úgy vélem, a Gondviselés ezért téríthetett el idejekorán a vegyész-mérnökségtől és a főmérnökségtől.

Tehát az egy esztendő raktárosság letelte után, 1965 őszén, felvételit tettem és beiratkoztam az újvidéki Bölcsészkar Magyar Tanszékére. Innentől kezdve négy boldog esztendőn keresztül valóban azzal foglalkozhattam, ami érdekelt: habzoltam az irodalomtudományt, az irodalomtörténetet, a nyelvészetet, s mindent, amit a tanszéken tanulni lehetett. S a stúdiumok szabta kereteken kívül mindent, amit lehetett: történelmet, néprajzot, művelődéstörténetet, művészeteket. Mai ismereteimet akkor és ott alapoztam meg. S nem csak magyarul; addigra jól megtanultam szerbül, s sok mindent ezen a nyelven keresztül ismerhettem meg. Ez volt az Új Symposium avantgárdista folyóirat tündöklésének nagy korszaka, ez a folyóirat új szemléletet jelentett az egyetemes magyar irodalomban is. Ezt akkor Magyarországon is tudták. A lapot ellopkodták a ritka magyar közönyvtárakból, ahová egyáltalán eljutni engedték. Magam is ebben a folyóiratban publikáltam, első versesköteteim akkor jelentek meg. S még valami fontos: úgy tűnt, magam is jelen vagyok ebben az irodalomban, így felajánlották az akkori egyetemi hallgatónak a folyóirat szerkesztőségi titkári „állását”. Ezt a feladatot néhány évig el is láttam. Az első tanévet megtakarított pénzből, a további éveket jó tanulmányi eredményem folytán elnyert tartományi ösztöndíjából és a szerkesztőségi titkári „másodállás” tiszteletdíjából fedezni tudtam. S közben irodalomtörténésznek készültem; a jugoszláviai magyar irodalom történetét terveztem kutatni tanulmányaim után.

Magyartanári okleveletem 1970-ben szereztem meg, s akkor váratlanul munkaalkalom nyílt az újvidéki Jó Pajtás gyermeklapnál: előbb nyelvi lektorként, később újságíróként (is) alkalmaztak. A magyar tanszéken 1973-ban megindították a posztgraduális képzést, ilyen akkor Magyarországon még nem volt. Természetesen beiratkoztam, az irodalom szakot választva. Bori Imrének, aki tudományszervező törekvéseit akkor fejtette ki a legnagyobb mértékben, más tervei voltak (velem is): az irodalom szak programját úgy tervezte meg, hogy abban – később megtudtam, hogy néhányunk miatt – nagy hangsúlyt kaptak a folklorisztikai tárgyú kurzusok. Így hallgathattam posztgraduális stúdiumaim során, mi „harmadik fokozat”-nak neveztük, Dömötör Tekla előadásait a népmonda kérdéseiről, Kovács Ágnes előadásait a népmeséről és a népmesék katalógusainak kérdéseiről, Vargyas Lajos előadásait a magyar népballada s egyáltalán a ballada elméletéről, a magyar népballada eredetéről és francia rétegeiről, Voigt Vilmos előadásait a folklór elméleti kérdéseiről és a folklórmodellekről, Németh G. Béla előadásait a XIX. század magyar irodalomtörténetéről stb. S persze az újvidéki tanárok közül Penavin Olgát, Bori Imrét, Szeli István. Az odáig nem sok rendszerrel összeolvasott néprajzi-folklorisztikai ismereteim ekkor illeszkedtek be egy rendszerbe, bár a rendes stúdiumok során magyar népköltészetet is hallgattunk.

Bori Imre elképzelései, megtámogatva valószínűleg Voigt Vilmos jótékony hatásával, s nyilván a Gondviselés hathatós háttérkisugárzásával, akkor öltöttek

testet személyemmel kapcsolatban, amikor a magisztériumi záródolgozat témájának megválasztására került sor. Az ilyen dolgozatnak akkor azt kellett bizonyítania, hogy a jelölt, posztgraduális stúdiumai után, jártassá vált a tudományos kutatás mesterségében, megfelelő szakirodalmi ismeretek alapján tisztességes dolgozatot képes összekompilálni egy meghatározott téma kapcsán. S persze a követelmény bizonyos egyéni eredményeket is célul tűzött ki.

Nyilván Voigt Vilmos javaslatára Bori Imre úgy döntött, hogy velem szülőfalum, Gombos emberi életfordulókkal kapcsolatos népszokásait és hiedelmeit gyűjtemi össze és foglaltatja össze disszertáció formájában. A végleges döntés előtt mindenesetre hármasban elkocsikáztunk Gombosra, ahol a pesti és az újvidéki professzor meggyőződhetett róla, hogy a falu valóban kincsesbánya, legalábbis folklorista szemmel: elsőül rögtön a szomszédasszony, a néhai Zsuzsa néni tartott nekünk kiselőadást a rontás és a csecsemőkor ügyeiről, s még mások is, például anyám. E tanulmányi kirándulás után a mondott feladat rám is szabatott. Amikor modellül választható szakkönyvek után érdeklődtem a pesti professzortól, azt válaszolta, hogy ilyen nincs, csak részfeldolgozások ismertek. Akkor hogy csináljam? – kérdeztem. A válasz nemes egyszerűséggel fogalmaztatott meg: Majd maga kitalálja. Úgy éreztem, összeroppanok a vállalt feladat súlya alatt.

Néhány évbe tellett, amíg a megfelelő kérdőívek kidolgozása, bizonyos előzmények felhasználása, részösszefoglalások áttanulmányozása, s egyáltalán a kérdés irodalmának egybehordása és átolvasása, s persze a gyűjtések után, megszületett Az emberélet fordulói című népszokás-monográfiám – akkor még barokkosan hosszú és cikornyás címmel. A dögvastag kézirat 1977-ben megvédésre került, a mentor Voigt Vilmos, Penavin Olga és Bori Imre tagok előtt. Ezzel elnyertem az irodalomtudományok magisztere tudományos fokozatot.

Az évekig tartó magnetofonos gombosi gyűjtések során alkalmam volt még a 19. század utolsó évtizedének elején született öregemberekkel és öregasszonyokkal beszélgetnem, akik számos olyan adatot is elmondtak nekem, ami addig a magyar folklórban ismeretlen volt. Nem tudom, hogy győztem meg a nyolcvanéves vallásos parasztasszonyokat arról, hogy a magzatelhajtás egykori módszereit nekem magnetofonba mondják, a rontástól és magukon megesett gyógyításokról beszéljenek – szóval az ember (főleg az asszony!) legszemélyesebb ügyeiről a születés, csecsemőkor, házasság, lakodalom, halál és temetés kapcsán. Néha mindenféle hivatkozva nehezen ültek le velem beszélgetni magnetofon mellett: volt, aki adóvégrehajtónak vélhetett, hisz korábban sose találkozott velem. De amikor elmondtam, hogy Jung Náci piktornak fia vagyok, akkor rögtön tudták, hogy anyám a Leves Ilus, meg hogy öregapám az az iszákos Leves Pista volt. Hisz némelyikük Szűcs öregapám nemzedékének tagja volt. Szóval akkor már nem voltam idegen számukra, sőt a Jung gyerek tevékenységének híre ment a faluban, s a Jula nénik, Panna nénik, Örzse nénik, Viktor nénik anyámon keresztül üzentek is, hogy menjek el hozzájuk is, mert ők is tudnak még sok mindent. A legtöbbjükhez el is jutottam. Életem egyik legnagyobb, legszebb, legemberibb ajándékának tartom, hogy ezekkel az öregekkel beszélgethettem, s az ő emlékezetük alapján elkészülhetett a gombosi szokásmonográfia. Ha évtizedekkel korábban születtem volna, s a

Gondviselés ugyanerre a pályára irányított volna, micsoda monográfiákat lehetett volna összegyűjteni és megírni a gombosiak életéről, archaikus népi kultúrájáról. Ha most odafönről figyelik, ahogy ezeket a sorokat gépelem, köszönetem mindannyiuknak. Isten nyugosztalja őket haló poraikban.

Jóval később, amikor újabb helyi gyűjtések alapján a gombosi néphit-monográfiát írtam, úgy döntöttem, hogy a hiedelemszövegekben emlegetett személyneveket meghagyom, hisz a személynevek is jellemzői egy közösségnek és népi kultúrának. Így aztán minden boszorkányként vagy rontó tolvajként emlegetett személy, főleg öregasszonyok neve, benne maradt az 1990-ben megjelent könyvben. A kötet valahogy eljutott valamelyik utód szeme elé, és ekkor kezdődött a baj. Előbb szüleimnek üzengettek, végül telefonon közölték, hogy olyan becsületsértési pert akasztanak a nyakamba, hogy attól fogok koldulni. Csak akkor értettem meg, hogy itt nyilván a név szerint emlegetett boszorkányokról van szó és azokról, akik rontással vitték el valakitől köcsögszámra az aranyat. Mivel a dolog kínossá kezdett válni, megígértem, hogy nyílt színen, újságban közzétett nyilatkozatban mosom tisztára az utódok becsületét. Ez meg is történt, s a korábbi telefonálók a cikket megnyugvással vették. Csak később tudtam meg, hogy a leszármazottak felháborodásának komoly következményei is lehettek volna, nemcsak a kilátásba helyezett per. Amikor ugyanis a könyvet Gomboson is bemutatták a helyi általános iskola előcsarnokában, mert ott elég nagy hely van, meglepődtem, hogy mily sokakat érdekel a néprajz. Azt is jóleső naivitással tapasztaltam, hogy szép számban jelen vannak, szinte tervszerű helykijelöléssel, a helyi Önkéntes Tűzoltó Testület fiatal tagjai, méghozzá ünnepi uniformisban. Bár az gyanút kelthetett volna bennem, hogy ezek a jóképű legények, általában a falusi rendezvényeken, a rendfenntartás feladatait szokták ellátni. Szóval szinte büszke is voltam a gombosiakra, s úgy véltem, talán ők is rám, hisz a könyvet több tekintélyes személyiség méltatta a helyszínen. Sőt az egyik legkitűnőbb adatközlőm, egy szabóné, aki férjével együtt gyönyörű garbanciás mondákat mesélt nekem, a helyszínen, élőben, részleteket mutatott be a könyvből, persze azokat a történeteket, melyeket tőlük hallottam. Szóval nem történt semmi baj. Később azonban megtudtam: a fiatal tűzoltókat azért vezényelték oda, hogy kéznél legyenek, ha engem és a velem jötteket esetleg meg akarnának verni a vérig sértett leszármazottak. S a szabónén kívül senki nem vállalta a szervezőknek, hogy élőben elmondjon valamit a könyvből. Azóta is hálával gondolok rá, s tudom, hogy a tudósi idiotizmus határtalan.

Visszatérve a gombosi szokásmonográfiára, azt Voigt Vilmos jobbító szándékú javaslatai alapján részben átdolgoztam, s meg is jelent Újvidéken, 1978-ban. A könyvhöz ugyancsak ő írt terjedelmes utószót. Számomra szokatlan volt, sőt gyanús, hogy munkámat elfogadhatónak, sőt jónak találja valaki. Gyanakvó természetem nem tudta a sikert megemésztetni. A könyv a mondott esztendőben – itteni fogalmak szerint – döbbenetesen magas példányszámban jelent meg: a 6000-ból 5500 példány került magyarországi terjesztésre, a többi nálunk kelt el. Úgy tűnik, ezzel a könyvvel egy ismeretlen kisebbségi magyar folklorista robbant bele a magyar néprajzi köztudatba. S majdnem szenzációnak számított. Azt tapasztalom, hogy ezt a könyvet szinte mindenki ismeri a szakmában, s szinte minden könyvtárban

megvan. Jó darabig modellként szolgált hasonló feldolgozásokkor. A maga idejében húsznál több ismertetés készült róla, egy közülük szlovákul, egy szlovák szakfolyóiratban! Hogy az óriási példányszám valóban vásárlóra talált-e, nem tudom. Remélem, nem úgy tűnt el a könyvesboltokból, hogy egy idő után bezúzták.

Ugyancsak az Újvidéki Egyetem Bölcsészkarán szereztem meg, 1984-ben, az irodalomtudományok doktora tudományos fokozatot. Az értekezés témája Gombos hiedelemvilága volt a hiedelemmondák tükrében. A biztatást, sőt: a nógatóst ezúttal is Voigt Vilmostól kaptam, aki innentől fogva tanítványból kollégájává fogadott, sőt egyik cikkében barátjának nevezett. Engem lepett volna meg legjobban, ha ez élőszóban is elhangzott volna. Akik a professzort ismerik, azok tudják csak elhelyezni ezt a gesztust a mai magyar folklorisztika igen változatos, tarka és titokzatos színekében. Én mindenesetre büszke vagyok rá. Ezek után érdemes volt tovább dolgozni.

Évekig tartó helyszíni magnetofonos gyűjtés és hosszú halogatás után megalkotott elemzés és összefoglalás után elkészült és megvédésre került ez a disszertáció is, amivel – mint mondtam – elnyertem a tudományok doktora fokozatot. Ezt is áldott gombosi adatközlőimnek köszönhetem: munkában megöszült öreg csordásoknak, parasztoknak, napszámosoknak, nagyokat káromkodó parasztszanyoknak, özvegy kubikosnéknak, iparosnéknak, egyszóval azoknak, akik közül magam is származom. Isten áldja meg őket haló poraikban. A könyvvé átalakított kéziratos monográfia csak jóval később, 1990-ben jelent meg. Szó sincs persze arról, hogy bárki akadályozott volna: közben sok minden történt és sok munka folyt. Megjelenésekor a magyar könyvpiac és közélet mással volt elfoglalva: nem tudom, hogy ez a könyv egyáltalán bekerült-e a magyar könyvpiacra. Magyarországon gyakorlatilag észrevétlen maradt. Leszámítva a Népszabadság (!) recenzióját, mindössze egy régi barátom és a mindenre figyelő Pócs Éva ismertette, jóval később. Így múlik el a világ dicsősége.

Időközben, mert nem tanúsítottam kellő tiszteletet a Jó Pajtás szerkesztésének korifeusai iránt, azt konstataáltam, hogy helyzetem a szerkesztőségben tarthatatlanná vált: 1975 elején, váratlan elhatározással, felmondtam anélkül, hogy másutt biztos egzisztenciában reménykedhettem volna. (Ekkor már nő voltam.) Hosszú hónapokon át állás nélkül voltam, de közben íróbarátaim javaslatára megpályáztam, majd elnyertem a szabad művész státust irodalmi (költői) munkásságom elismeréseképpen. Közben hetilapok számára írtam-fordítottam-kompiláltam. Így éltem meg.

S ekkor megint megsegített a Gondviselés: a Magyar Tanszéken pályázatot írtak ki magyar nyelvi lektori állásra. Bori Imre, akivel akkor már szinte baráti, tanár-tanítványi, sokszor vitatkozó-veszekedő viszonyban voltam, azonnal szólt, hogy: Jung, rögtön pályázza meg! Megpályáztam. A megsértett előző munkahely azonban utánam nyúlt: olyan jellemzést küldött utánam a pályázati bizottsághoz, hogy nyugodtan felakaszthattam volna magam. Akkor még ugyanis az el nem kötelezett jugoszláv öngazgatói szocialista társadalomban az volt a követelmény és gyakorlat, hogy a pályázó „eszmei-politikai és erkölcsi” arculatáról is be kellett számolnia a pályázati bizottságnak a pályázat és a felettes szervek számára. Mint később meg-

tudtam, az utánam küldött jellemzésben nem volt köszönet: kisült belőle, hogy bár a szerkesztőség párttagjai kitüntető jóindulattal párttagságra javasolni szándékoztak, én cinikusan közöltem velük, hogy akkor lépek oda be, ha ők majd kilépnek; továbbá a lapban közölt cikkeimben Jugoszláviát sohasem neveztem hazámnak, csak Jugoszláviának; nem vagyok a szocialista öngazgatás híve stb. Szóval jövőm ismét nem volt kecsegtető.

A pályázatot, melynek egyébként én voltam az egyetlen pályázója, tanszéki nyelvészekből összeállított bizottság véleményezte. A döntés hosszan váratott magára. Végül elkeseredettségemben igazolások garmadáját kunyeráltam össze lapok, folyóiratok és kiadók szerkesztőségében, ahova dolgoztam, s amelyek azt lettek volna hivatva igazolni, hogy de még mennyire, hogy híve vagyok ennek az országnak, annak dacára, hogy párttag nem vagyok, hogy én írtam először Tito elvtársról szóló bizonyos könyvekről, ami egyébként igaz is volt stb. Később egyik tanszéki nyelvész tanár (ugyancsak pártonkívüli) megsúgta, hogy a dolog nem jól áll: a nem akarásnak nyögés a vége. Közben Bori Imre és Bányai János, talán mások is, minősíthetetlen hangon szidták le nyílt színen a főszerkesztőt, hogy mit képzelsz, miféle „karakterisztikát” küld utánam! Erre a főszerkesztő megismételte Jungnak a jelentésben adott vétkeit, mire Bori közölte, hogy Jungot ők is ismerik, sőt jobban, mint a főszerkesztő.

Végül – 1975 őszén – felvettek lektornak a Magyar Tanszékre. Nem tudom, végül is miért: valószínűleg Bori leordította a pályázati bizottságot, könnyű volt neki, ő sem volt párttag, vagy Bányai halk diplomáciája, s nem kevésbé hatékony taktikája segített. Ettől kezdve magyar nyelvet tanítottam a bölcsészkar magyar hallgatóinak, akik nem a magyar szakon tanultak. Vehemens, de valószínűleg eredménytelen harcot folytattam a jugoszláviai magyar közélet és köznyelv magyartalanságai ellen, hogy a később állásba lépő más szakos tanárok is legalább tisztában legyenek a magyar nyelvvel és nyelvhelyességgel. Mivel a hallgatóság, nem is olyan kis létszámban (választható tárgyról volt szó!), részt vett az előadásokon, meg kellett állapítani az órák időpontját. Minden szakon más volt az órarend, ezért szinte lehetetlen volt közösen elfogadható időpontot találni. Végül – ahogy ma mondanánk –, egyeztetni kezdtünk. Elmondtam, hogy a hallgatóság rendelkezésére állok éjféltől kezdve. (Könnyen mondtam, akkor már volt kocsim.) A hallgatóság közölte, hogy éjjel nem jöhet, mert akkor aludni szokott, a buszok sem járnak. Végül a reggeli hat óra mindenki számára megfelelőnek bizonyult. Attól kezdve reggel hat órakor ott vártak a hallgatók, nem is olyan kis létszámban, a megjelölt tanteremben, s reggel kilenc órakor én már eleget téve kötelezettségeimnek, szabad voltam. (Igaz, kezdetben a portás néhány alkalommal nem akarta beengedni a hallgatókat, s nekem kellett szólnom, hogy valóban én rendeltem be őket reggel hat órára.) Szerettem ezt a munkát, de végül is az egész vállalkozás reménytelennek bizonyult.

Hogy a tanszéken is néprajzzal foglalkozhassak, ahhoz valami rendkívülinek kellett történnie. 1980 őszén Tóth Ferenc, aki akkor a tanszéken (illetőleg akkor már a tanszékből és a volt önálló Hungarológiai Intézetből összetakolt intézményben) hivatásos néprajzos volt, néprajzi filmet forgatott Doroszlón az Újvidéki Televízió csoportjával. Bérelt gépkocsival és vezetővel mentek és tértek – volna – vissza.

Mert Bács alatt, a közismert nagy kanyarban, a nyálas egyetemista vezető úgy vezetett, hogy a gépkocsi beékelődött egy traktor pótkocsija alá. Tóth Ferenc a helyszínen életét vesztette, egy tévés munkatárs egy életre rokkanttá vált, a vezető természetesen sértetlen maradt. Ekkor örökölhettek meg Tóth Ferenc néprajzos stallumát. Attól fogva lehettem hivatásos néprajzkutató a tanszéken.

1981-től minősültem át folklorista szakmunkatárssá, szaktanácsadóvá, majd tudományos munkatárssá. Később folklórkutatóként a tudományos főmunkatársi rangig jutottam el. Tudományos tevékenységem alapján előléptethettek volna tudományos tanácsadóvá is, de erre később nem volt szükség, hisz az egykor önálló Hungarológiai Intézetet a politika egybekényszerítette a Magyar Tanszékkel, ahol már a tudományos kutatás, tehát a folklórkutatás lehetősége és volumenje is egyre szűkült. Így került sor arra, hogy a tudományos kutatás mellett, később már csaknem helyette, a tanszék néprajzi tárgyainak oktatása vált feladatommá.

Folklorisztikai munkásságom, valamint tudományos főmunkatársi rangom alapján, megfelelő referálás után, 1991 januárjában a magyar néprajz egyetemi rendkívüli tanárává választottak az UTE Bölcsészkarán. Öt esztendő múlva, folytatólagos tudományos munkásságom, oktatói eredményeim, valamint a tanszéken (az összecsapott intézményben) legmagasabb szintű tudományos kompetenciaindexem (INKu) alapján, 1996 derekán, a magyar néprajz egyetemi rendes tanárává választottak. Bizonyos megszakításokkal magyar néprajzot és magyar népköltészetet oktatok az UTE Magyar Tanszékén.

Az 1994/1995-ös tanévben vendégtanára voltam az ELTE BTK Folklore Tanszékének, Voigt Vilmos professzor meghívására. Ugyancsak 1995-től, általában minden harmadik félévben, délszláv néprajzot oktattam, egy féléves kurzusok keretében, a JATE BTK Néprajzi Tanszékén, Juhász Antal professzor meghívására. 1999-ben Széchenyi Professzori Ösztöndíjat megpályázva és elnyerve nyolc szemeszteren át, 2000–2003-ban, délszláv, elsősorban szerb és horvát folklorisztikát oktattam ugyancsak a szegedi egyetem bölcsészkarának Néprajzi Tanszékén. Ez a munka kifejezett örömömmre szolgált.

Mindeközben elég sokat, egyesek szerint túl sokat, írtam és publikáltam szakkérdésekről délvidéki lapokban és folyóiratokban, de a magyar néprajztudomány fontos és legfontosabb orgánumaiban is. Tíz önálló folklorisztikai kötetet és számos közreműködésemmel készült művet jelentettem meg. 1993-ban Köznepok és legendák című könyvemért a Magyar Néprajzi Társaság Ortutay Gyula Emlékérmével tüntettek ki. 2004-ben néprajzkutatói munkásságomat Szenteleky Kornél-díjjal ismerték el. 2003-ban a délvidéki Kiss Lajos Néprajzi Társaság Kiss Lajos-díjjal vélte jónak jutalmazni folklórkutató munkásságomat. 2004-ben A magyar népi kultúra kutatásáért elnevezésű emlékérmét vehettem át a Györffy István Néprajzi Egyesület (Budapest–Debrecen) odaítélése jóvoltából, 2005-ben pedig, az előző esztendőben megjelent Elbeszélés és éneklés című folklorisztikai tanulmánykötetemért ismét Híd Irodalmi Díjjal jutalmaztak. Pályám során semmiféle állami kitüntetést nem kaptam.

Párhuzamosan folytatott szépirodalmi munkásságom során hat önálló verseskötetet, egy szerbhorvát fordítású verseskötetet és tekintélyes számú műfordítást

tetem közzé. Gyermekverseskötetemért szerbiai irodalmi díjat kaptam, műfordításaim Bazsalikom Műfordítói Díjat, egyik verseskötetem Híd Irodalmi Díjat kapott. A boldog emlékezetű Jugoszláviában, amikor Tito összegyűjtött műveinek magyar nyelvű sorozatát (legalábbis egy részét) készítették elő, a potenciális fordítók között magam is ott szerepeltem, de aztán mások jobban szomjúhozták a dicsőséget (s nyilván a tiszteletdíjat), így magam ebből a vállalkozásból kimaradtam.

Kétszer házasodtam: első házasságomból egy felnőtt fiam és egy felnőtt lányom van. Mindketten Pesten élnek. Második házasságomból született kisfiam derűje és mesélőkedve ragyogja be öregedő napjaimat. Ő és feleségem Esztergomban él; fél lábbal magam is. Időközben ugyanis visszafolyamodtam születésemkori, eredeti állampolgárságomat.

Alapjában véve akár boldognak is tekinthetném magam, hisz végül is dolgos korszakomban azzal foglalkozhattam és foglalkozhatok, ami szívem szerint való. Ez pedig többünk gyönyörű mestersége: a magyar és egybevető néprajztudomány.